

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота
магістра

з теми: **ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ
МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ЦЕРЕБРАЛЬНИМ ПАРАЛІЧЕМ**

Виконала студентка 2 курсу, групи KorL1–M19z
спеціальності 016 Спеціальна освіта
"Логопедія. Спеціальна психологія"
Сідор Марія Миколаївна

Керівник:

Бугера Ю.Ю., кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри психолого-медико-
педагогічних основ корекційної роботи

Рецензент:

Бслова О. Б., кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри логопедії та спеціальних методик

м. Кам'янець-Подільський – 2020р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	6
1.1. Науково-теоретичне обґрунтування процесу комунікації.....	6
1.2. Закономірності розвитку комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку з типовим психофізичним розвитком та порушеннями мовлення.....	17
1.3. Особливості розвитку комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку з церебральним паралічем.....	31
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ПОРУШЕНЬ ПРОЦЕСУ КОМУНІКАЦІЇ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	42
2.1. Методика дослідження комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку.....	42
2.2. Аналіз матеріалів дослідження.....	46
РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ЦЕРЕБРАЛЬНИМ ПАРАЛІЧЕМ	62
3.1. Організація навчально-корекційної роботи.....	62
3.2. Методика формування комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку з церебральним паралічем.....	65
3.3. Аналіз результатів формувального навчання.....	70
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	79
ДОДАТКИ	85

ВСТУП

Актуальність теми. Головним завданням сучасної шкільної освіти є розвиток гармонійної, всебічно розвинутої особистості (В. Смирнов, Г. Орлова та ін.). Повною мірою це стосується навчання й виховання дітей з дитячим церебральним паралічем (ДЦП) (А.Шевцов, С. Миронова, М. Шеремет та ін.).

Проблеми навчання й виховання дітей з церебральним паралічем вказує на те що, сенсомоторний недорозвиток, чинить негативний вплив на розвиток у них психічних пізнавальних процесів, емоційно-вольової сфери та розвитку навичок комунікації (К. Семенова, О. Мастюкова, І. Іпполітова, І. Мамайчук І. Панченко, В. М'ясищев та ін.). Вчені відмітили, що недорозвиток у моторної сфери має негативний вплив на розвиток у дітей з церебральним паралічем комунікативної, емоційно-вольової сфери та пізнавальних процесів.

Окреслені проблеми обумовлюють актуальність здійснення дослідження на тему **"Формування комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку з церебральним паралічем"**.

Мета дослідження – розробити та апробувати методи навчально-корекційної роботи спрямованої на формування навичок комунікації у дітей молодшого шкільного віку з церебральним паралічем.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження**:

1. Здійснити аналіз наукових джерел з зазначеної проблеми, та визначити особливості розвитку навичок комунікації у дітей молодшого шкільного віку з типовим психофізичним розвитком та з церебральним паралічем.

2. Визначити методи діагностики та експериментально дослідити особливості розвитку комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного з типовим психофізичним розвитком та з церебральним паралічем.

3. Визначити методи формування комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку з церебральним паралічем. Експериментально перевірити ефективність проведеної навчально-корекційної роботи.

Об'єкт дослідження – процес формування комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку з церебральним паралічем.

Предмет дослідження – особливості формування комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку з церебральним паралічем.

Методи дослідження: – *теоретичні*: порівняльний аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури з проблеми дослідження для визначення теоретичних засад і основних підходів щодо вивчення комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку її діагностика та корекція;

– *емпіричні*: дослідження соціальної пристосованості дитини, а також її взаємин з оточуючими (методика Р. Жилия), дослідження вираженість певних особистісних якостей, самооцінки (методика Дембо-Рубінштейн в модифікації А. Прихожан), діагностики сімейних відносин(тест "Малюнок сім'ї"), дослідження особистісні молодшого школяра (тест шкала особистісної тривожності А. Прихожан: методика "Сходінки") констатувальний та формувальний експеримент;

– *методи математичної статистики*: кількісний та якісний аналіз одержаних під час експерименту емпіричних даних.

Теоретичне значення. Розширено поняття "комунікативні навички", охарактеризовано методи формування комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку з церебральним паралічем; подано порівняльний аналіз розвитку комунікативних навичок у молодших школярів з типовим психофізичним розвитком та з церебральним паралічем.

Практичне значення результатів дослідження полягає в апробації психологічного інструментарію діагностики особливостей розвитку комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку з церебральним паралічем. Описана навчально-корекційна методика може бути використана

у роботі логопеда, психолога, вихователя логопедичної групи та груп з інклюзивної форми навчання.

Наукові результати дослідження були здійснені на базі комунального закладу "Чернівецька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат №2".

Апробація матеріалів дослідження була висвітлена у наукових публікації: "Формування комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку з ДЦП".

Структура наукової роботи. Наукова робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (70 найменувань), додатків (9 сторінок). У роботі вміщено 12 таблиць, 4 діаграми. Загальний обсяг наукової роботи – 91 сторінок, з них 78 сторінок – основного тексту.

ВИСНОКИ

Узагальнення результатів проведеного теоретичної інформації та проведення практичної частини нашого дослідження дали змогу сформулювати наступні висновки:

1. Аналіз та узагальнення спеціальної медичної, психолого-педагогічної літератури доводить, що органічне ураження нервової системи при ДЦП має непроградієнтний характер, спричиняє при цьому порушення психосоматичного розвитку дитини в онтогенезі. Ступінь вираженості цих порушень має значний вплив на формування і розвиток усіх сфер дитини з ДЦП, зокрема формування навичок комунікації.

2. Встановлено, що у дітей молодшого шкільного віку з ДЦП навички комунікації розвивається повільніше ніж у їх однолітків з затримкою психічного розвитку та порушенням слуху II-III ступеня і перебуває на стадії формування. Також у силу рухових обмежень і особливостей формування особистості дітей з ДЦП, всі види комунікації зазнають суттєвих змін, які часто появляється у зниженій потребі спілкуватися, нерішучості, підвищеній стомлюваності і байдужості до потреб соціальної взаємодії. У дітей з ЗПР та порушенням слуху формування комунікативних навичок не було предметом спеціального дослідження її вивчали у контексті мовленнєвого розвитку.

3. Визначено методики, що направлені на визначення рівня розвитку домагань та самооцінки Дембо-Рубінштейна за модифікацією А. Прихожан, Шкала тривожності А. Прихожан, методика Р. Жилия для визначення стосунків з оточуючими та методика "Малюнок сім'ї", що допомогли визначити рівень комунікативних навичок у молодшого школяра з ДЦП.

Доведено, що рівень домагань як індикатор самооцінки у дітей з ДЦП – відповідав низькому рівню домагань, згідно градації (45%) дітей, у дітей з ЗПР (34%) та у дітей з порушенням слуху II-III ст.(22%), такі показники вказують на те, що у більшості дітей виникали труднощі в співвіднесенні

сласних сил, постановкою цілей і вирішенні завдань в комунікації з однолітками, найближчим оточенням.

Підтверджено методами математичної статистики – чим виражені ший ступінь рухових порушень, тим більша вірогідність порушень у формуванні комунікативних навичок.

4. Обґрунтовано етапи та зміст навчально-корекційної роботи; визначено методи та прийоми для формування комунікативних навичок у молодших школярів з ДЦП.

Контрольний етап дослідження засвідчив помітні зміни у дітей експериментальної групи після проведення з ними навчально-корекційної роботи. Так, у них значно зменшилися показники високого рівня тривожності (було 50,8% стало 13,8%), середнього (було 50%, стало 62%) та високого (було 35%, стало 10 %) рівня розвитку уваги.

Визначено, діти які по хворобі або ті, що навчалися дистанційно не відвідували навчальний заклад та відповідно навчально-корекційні заняття залишались на низькому рівні, тому про їх можливості або недорозвиток ми не можемо стверджувати. На нашу думку, роботу з формування необхідних знань, навичок та вмінь у дітей з ДЦП потрібно здійснювати не тільки вихователями, логопедами та психологами, але й самими батьками. Це дозволило би дитині не відставати у розвитку від своїх однолітків.

5. Проведене дослідження не вичерпує усіх питань окресленої проблеми. Перспективою для подальшого вивчення формування комунікативних навичок у молодших школярів з ДЦП є урахування психосоматичного стану дитини, що впливає на рівень їх сформованості у процесі соціальної комунікації та взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бадоян Л. О. Дитячий церебральний параліч. Київ : Здоров'я, 1998. 278 с.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник 2-ге вид., доп. Київ : Академія, 2009. 27 с.
3. Варій М. Й. Загальна психологія: підручник 3-тє вид., випр. і доп. – Київ : Центр учбової літератури, 2009. 107 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Ірпінь : Тіерун, 2005. 570 с.
5. Вікова психологія / за ред. Г. С. Костюка. Київ : Радянська школа, 1976. 270 с.
6. Выготский Л. С. Развитие высших психических функций. Москва : ЭКСМО-Пресс, 2002. 90 с.
7. Выготский Л. С. Мышление и речь. Москва : Лабиринт, 1999. 122 с.
8. Выготский Л.С. Мышление и речь. Проблемы психологии развития ребенка. Москва : Просвещение, 1976. 23 с.
9. Гальперин И. Р. Методы обучения и умственное развитие ребенка. Москва, 1985. 18 с.
10. Гарбузов В. І., Захаров А. І., Ісаєв Д. М. Неврози у дітей та їх лікування. Львів : ЛВИ, 1999. 219 с.
11. Гвоздев А. Н. Вопросы изучения детской речи. Санкт-Петербург : Детство-Пресс, 2007. 71 с.
12. Данилова Л. А. Методи корекції мовного і психічного розвитку у дітей з церебральних паралічем. Київ : Знання, 2007. 184 с.
13. Дементьева Н.Ф., Багаева Г. Н., Исаева Т. Н. Социальная работа с семьей ребенка с ограниченными возможностями. Москва, 1996. 30 с.
14. Шипицына Л. М., Мамайчук И. И. Детский церебральный

паралич. Санкт-Петербург : Дидактика Плюс, 2001. 12 с.

15. Дефектологічний словник : навч. посіб. / за ред. В. І. Бондаря, В. М. Синьова. Київ : Леся, 2011. 528 с.

16. Добрович А. Б. Воспитателю о психологии и психогигиене общения: Кн. для учителей и родителей. Москва : Просвещение, 1987. 12 с.

17. Дуцик Д. Р. Політична журналістика. Київ : Вид. дім "Києво-Могилянська акад.", 2005. 138 с.

18. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. Загальна психологія: хрестоматія : навч. посіб. Київ : Каравела, 2012. 402 с.

19. Варій М. Й. Загальна психологія : навч. посіб. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Центр Учбової Літератури, 2007. 968 с.

20. Занюк С.С. Психологія мотивації: навч. посіб. Київ, 2002. 189 с.

21. Засекіна Л. В., Засекін С. В. Психолінгвістична діагностика : навч. посіб. Луцьк : Вежа, 2008. 129 с.

22. Горленко В. М., Острова В. Д., Сосновенко Н. В., Ткачук І. І. Застосування діагностичних мінімумів в діяльності працівників психологічної служби : метод. рек. / за заг. ред. В. Г. Панка. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2018. 106 с.

23. Игнатьева С. А., Блинков Ю.А. Логопедическая реабилитация детей с отклонениями в развитии : учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений. Москва : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2004. 16 с.

24. Каган М. С. Мир общения: Проблема межсубъектных отношений. Москва : Политиздат, 1988. 145 с.

25. Калижнюк Е. С. Психічні порушення при дитячих церебральних паралічах. Київ : Просвіта, 1997. 58 с.

26. Козьявкін В. І. Метод Козьявкіна – система інтенсивної нейрофізіологічної реабілітації. Посібник реабілітолога. Львів : Дизайн-студія "Папуга", 2011. 49 с.

27. Короткий тлумачний словник української мови / відп. ред. Л. М. Гуменецька. Київ : Радянська школа, 1978. 114 с.

28. Косенко Ю. В. Основи теорії мовної комунікації: навч. посіб. Суми: Сумський державний університет, 2011. 19 с.
29. Корнев А. Н. Нейропсихологические методы исследования. Санкт-Петербург : Питер, 1991. 201с.
30. Куранова С. І. Основи психолінгвістики. Київ : Академія, 2012. 76 с.
31. Лебединский В. В. Нарушения психического развития у детей. Москва : МГУ, 2005. 73 с.
32. Левченко И. Ю., Забрамная С. Д., Добровольская Т. А. Психолого-педагогическая диагностика : учебное пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. Москва : Академия, 2003. 194 с.
33. Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность. Москва : Просвещение, 1969. 83 с.
34. Леонтьев А. А. Психолінгвістика. Лінгвістический енциклопедический словарь. Москва : Наука, 1990. 401 с.
35. Логопедія : підручник / за ред. М. К. Шеремет. Київ : Слово, 2010. 37 с.
36. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості. Київ : КММ, 2006. 217 с.
37. Мамайчук И. И. Психическое развитие аномального ребенка. Санкт-Петербург, 1995. 181 с.
38. Марченко І. С. Діагностика комунікативних здібностей дітей із ТПМ. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Київ, 2013. Вип. 24. С. 52-56.
39. Масі Н.І. Сутність поняття комунікаційна культура суспільства. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Психологічні науки. Миколаїв, 2015. №1. С. 19–23.
40. Мастюкова Е. М. Лечебная педагогика. Ранний и дошкольный возраст: советы педагогам и родителям по подготовке к обучению детей с

особыми проблемами в развитии. Москва : Владос, 1997. 92 с.

41. Миронова С. П., Гаврилов О.В., Матвеева М.П. Основы коррекційної педагогіки : навч. посіб. / за заг. ред. С. П. Миронової. Кам'янець-Подільський, 2010. 86 с.

42. Мусатов С. О. Педагогічна комунікація: психологічні витоки та особливості. Особисті освітні потреби в системі післядипломної педагогічної освіти : науково-методичний збірник / за ред. М. М. Заброцького. Житомир-Київ : ЖОШПО, 2005. 174 с.

43. Мухина В. С. Изобразительная деятельность ребенка как форма усвоения социального опыта. Москва : Язык, 1999. 156 с.

44. Мясищев В. Н. Личность и неврозы. Санкт-Петербург : Питер, 2001. 119 с.

45. Обухова Л. Ф. Возрастная психология: учебник. Москва : Пед. общество России, 2001. 86 с.

46. Общая психология: учебник / под ред. А. В. Петровского. Москва: Педагогика, 1986. 461 с.

47. Основы соціальної педіатрії : навчально-методичний посібник : у 2 т. / за редакцією В. Ю. Мартинюка. Київ : ФОП, 2016. Т. 1. 401 с.

48. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації. Київ : Київський університет, 1999. 18 с.

49. Практическая психология образования : учебник для студентов высш. и спец. учеб. заведений / под ред. И. В. Дубровиной. Москва, 1998. 255 с.

50. Приходько О. Г. Особенности познавательного развития детей раннего возраста с церебральным параличом. Вестник Костромского государственного университета им. Н. А. Некрасова. Серия: Педагогика. Психология. Социальная работа. Ювенология. Социокинетика. Москва, 2009. № 1, Т.15. С. 169-173.

51. Психолого-педагогическая диагностика развития детей раннего дошкольного возраста : учебно-методическое пособие / под науч. ред. Л. А. Федорович ; составители : И. В. Макаренко, Л. А. Федорович.

Кременчук : Христианская Заря, 2008. 107 с.

52. Різун В. В. Теорія масової комунікації. 2015, С.23-27 URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=book.index&book> (дата звернення: 01.10.2020).

53. Родненко М. Є. Корекція пізнавальної діяльності дошкільників з церебральним паралічем засобами Монтессорі-терапії: дис. ... канд. педагогічних наук : 13.00.03 / НПУ ім.М.П. Драгоманова Київ, 2018. 238 с.

54. Розенгарт-Пупко Г. Л. Формирование речи у детей раннего возраста. Москва : Академия педагогических наук РСФСР, 1963. 10 с.

55. Словник іншомовних слів / уклад. : С. Морозов, Л. Шкарапута. Київ : Наукова думка, 2000. 285 с.

56. Соколов А. В. Общая теория социальной коммуникации. Санкт-Петербург : Изд-во Михайлова В.А., 2002. 18 с.

57. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. Київ, 1977. Т. 3. 103 с.

58. Сушко В. В. Психологічна програма для учнів початкової школи. Формування довільності і зосередженості. Практична психологія і соціальна робота. Київ, 2007. С. 46-52.

59. Тарасун В. В. Логодидактика : навч. посібник для вищ. навч. закладів. Київ, 2004. 348 с.

60. Трошин О. В. Логопсихология : учеб. пособие. Москва : Сфера, 2005. 256 с.

61. Филичева Т. Б., Чиркина Г.В. Основы логопедии : учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. "Педагогика и психология (дошк.)". Москва : Просвещение, 1989. 223 с.

62. Философский энциклопедический словарь / гл. ред. Л. Ф. Ильичев. Москва : Сов. энциклопедия, 1983. 26 с.

63. Шарков Ф. И. Коммуникология. Основы теории коммуникации : учебник. Москва : Дашков и Ко, 24 с. URL : http://iub.at.ua/_ld/0/61.pdf (дата звернення: 01.10.2020)

64. Эйдинова М. Б., Правдина-Винарская Е. Н. Детские церебральные параличи и пути их преодоления. Москва : Свет, 1998. 189 с.
65. Угарова Г. М. Возрастная динамика свойств внимания дошкольников и младших школьников : дис. ... канд. психол. наук : спец. возрастная и пед. психология / МПГУ. Москва, 1994. 220 с.
66. Узнадзе Д. Н. Психологические исследования. Москва : Наука, 1966. 452 с.
67. Хомская Е. Д. Нейропсихология : учеб. пособие 4-е изд. Санкт-Петербург : Питер, 2005. 496 с.
68. Хохліна О. П. Методологічні й теоретичні основи психології : навч. посіб. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2014. 232 с.
69. Freud S. Die infantile cerebrallhamung. Handbuch d. spez. Pathology und Therapie von H. Nothnagel. Hamburg, 1897. S. 239-249.
70. Goban-Klas T. Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu. Warszawa, Kraków : Wydawnictwo naukowe PWN, 1999. 42 P.